

hverdagsliv mellem marginalisering og integration

Jacob A. Cornett

Synopsis til socialpsykologisk baserede teorier om intervention

Eksaminator: Morten Nissen

efterår

Den begrebslige bestemmelse af hverdagslivet

Health... involves the population as a whole in the context of their everyday life, rather than focusing on people at risk for specific diseases. WHO Europe, citeret af Orford : originalens kursiv .

Dette citat trækker 'hverdagslivet' ind som genstand for intervention, idet det definerer en reorientering for WHO fra et snævert sygdomsorienteret perspektiv til en bredere 'community' baseret sundhedsindsats. Med WHO's orientering skal intervention organiseres mellem velfærds statslig omsorg og frie subjekters privathed, en placering i det 'tredje felt' mellem administrative systemer af hjælpe / støtteforanstaltninger og individers livsverden, der lader rationalet bag spille unisont med ledemotiverne i nutidig politisk og samfundsvidenskabelig diskurs Rose . I denne bevægelse til sundhed som et socialt anliggende bliver 'hverdagslivet' det pejlemærke og legitimitet, der påkaldes og efterstræbes.

Teoretiske betragtninger over hvordan hverdagsliv kan bestemmes og undersøges som en videnskabelig genstand Bech Jørgensen , a, b; Forchhammer , ; Holzkamp , beskæftiger sig med det som et formmæssigt begreb. Ved at spørge til hvordan mennesker reproducerer deres individuelle liv, og ved at holde fast i et situeret perspektiv, bliver begrebet en formmæssig betragtning på denne reproduktion. Det giver, mest udtalt hos Holzkamp, mulighed for en konservativ forståelse af praksis, for hvordan vi altid gør det samme. Hverdagslivet er i Birte Bech Jørgensens studier „en metafor for det liv, vi lever hver dag” : og hos Holzkamp med det lidt anderledes ord 'livsførelse' „et 'selvreproduktivt system' til at organisere det 'hverdaglige'...” : . Ligesom Ole Dreier bruger „personal trajectories of participation”, forestiller Bech Jørgensens, Holzkamps og Forchhammers begreb om hverdagslivet et sammenhængende, individuelt hele, der gennemstrømmer, overbygger eller samler de forskellige kontekster, hvori praksis udfoldes.

Hvordan dette hverdagsliv gøres til genstand for intervention, er emnet for denne synopsis.

Det bliver nemlig problematisk at holde fast i at analysere hverdagslivet som et eentydigt, sammenhængende fænomen, når vi spørger til intervention. Parallelt til hvad Lene Otto demonstrerer, må det altomfavnende hverdagsliv operationaliseres, for at kunne praktiseres i konkrete sammenhænge. Eller måske rettere: det bliver gjort håndterbart ved at indskrive det som en bestemt type genstand. Denne post strukturalistiske tilgang gør det muligt at nærme sig hverdagslivet fra en anden vinkel. Istedet for at ville afdække, hvad det er, bliver det muligt at betragte, hvordan det fremtræder i de konkrete praksisser, hvor vi finder det. Det vil sige, at når hverdagslivet repræsenteres af en bestemt teknologi, diskurs, handling, aktant så *performs* gen

standen i praksis Law & Moser . Den social/konstruktionistiske tilgang til analysen, denne synopsis hæfter sig op på, forsøger at sammenholde en teoretisk hybrid mellem foucaultianske Foucault , / , / , Rose , diskursanalytiske Potter & Wetherell , Middleton og aktantnetværksteoretiske Callon , Latour , , Law & Moser , Elgaard Jensen in prep. studier, hvor det er tingenes fremtræden i form af de meget virkelige konsekvenser de har i praksis, der er i fokus i tråd med 'Thomas teoremmet' .

Case materialet, der præsenteres i det nedenstående, hidrører fra det socialpsykiatriske felt og fra de tiltag, der er igang fra forskellig side for at etablere en samlet forståelse af arbejdet og dets organisering. Det er den diskursive praksis i de to tekster, der er genstand for min analyse, snarere end deres forhold til andre praksisser.

Dimensioner i det socialpsykiatriske arbejde

Det arbejde med case materialet, der præsenteres nedenfor, er udspændt mellem dimensioner:

- **De/kontekstualiseringsstrategier.** Hvordan får den måde grænserne trækkes mellem indlejring og udgrænsning af interventionens genstand konsekvenser for hvordan denne genstand fremtræder?
- **Privilegering som intervention** betragtes som en særlig strategi, der skal bedre vilkårene for interventionens genstand. Hvem privilegeres og hvordan?
- **Performance af subjektivitet.** Hvordan konstitueres de subjektiviteter, der befolker praksis?
- **Den velfærdsstatslige sammenhæng.** Hvordan trækkes velfærdsstaten ind som aktant i de aktuelle programmer?

Disse dimensioner er temaer, analysen vil dreje om, skønt de vil være implicite i præsentationen som de referencer, der strukturerer gennemgangen.

OP-teams

Opsøgende psykoseteams herefter OP er det sidste nye forslag til en reorganisering af distriktspsykiatrien, som præsenteres af Per B. Vendsborg mfl. i en MTV rapport fra . Forslaget tager udgangspunkt i en problematisering af det forhold, at af institutionaliseringen af psykiatrien førte til svingdørsindlæggelser og til at „psykisk syge med nedsat funktionsevne ... mistede ... helt kontakt med behandlingssystemet” s. . På den baggrund kan OP betragtes som et forslag til *reinstitutionalisering*. Disse spredte sjæle, kastet ud i et for dem uoverskueligt krav om at ‘shoppe’ i rehabiliteringstilbud, skal forbindes til det nye OP program, for herigennem at modtage de ydelser, velfærdsstaten kan tilbyde. Det mest centrale mål for programmet er at fastholde patienten i den „behandling, rehabilitering og social støtte” s. , der udgår fra teamet for „derigennem at øge patientens selvstændige valgmuligheder” s. . Ved at betragte det som en kontekstualiseringsstrategi, bliver det tydeligt at se Foucaults produktive magtbegreb i anvendelse: Autonomien er jo netop ikke frihed *fra* noget, men frihed *som* noget nemlig som patient. Autonomien konstrueres *qua* programmet. Det er ved at fastholde aktanterne ‘in line’ i aktantnetværket, at programmet etablerer muligheder for autonom subjektivitet.

Kontekstualiseringsstrategien får konsekvenser for hvordan hverdagslivet konstrueres. I modsætning til at italesætte hverdagslivet som en extra institutionel figur, installerer programmet hverdagslivet *indenfor* aktantnetværkets ordningsprocesser. I modsætning til at hverdagslivet residualiseres, som i traditionelle institutioner, realiserer ‘communitystrategien’ et hverdagsliv, der er omsluttet og integreret i OP programmet.

Ligesom Latour fremstiller videnskabelige laboratorier som ‘centres of calculation’, således kan man også betragte OP’s integration af hverdagslivet som en ‘drawing things together’. Styringsrationaliteten kan betragtes som en privilegering og som etableringen af en ny kontekst for at performe subjektivitet, en kontekst, der kontrolleres af OP. At performe subjektivitet bliver ‘accountabel’ for såvidt det forholder sig til OP netværkets subjektiveringsstrategier.

En måde denne centraliseringsstrategi overfor patient subjektivitet kommer til udtryk er som et „total ansvar for en given begrænset gruppe af mennesker med psykisk sygdom” Vendsborg mfl. : , som betyder, at „teamet skal varetage de fleste af de behov, som patienten behøver hjælp til at få opfyldt” s. . Ligesom Goffman viser, at en udpegning af et ‘objekt’ for den medicinske intervention er et konstituerende element af servicereationens realisering i psykiatriske hospitalet, tjener begrebet om ‘ringe sygdomsindsigt’ som en begrundelse for at iværksætte OP med stadig større styrke Vendsborg mfl. op. cit. . Det er nemlig i den ånd, at OP er „involveret i alle indlæggelser og deltager i planlægningen af alle udskrivelser” s. .

Denne strategi kan analyseres som registrering og indlejring af patienter som en bestemt håndterbar subjektivitet. Den stærke moralske sanktionering, der eksempelvis ligger i, at kontaktpersoner skal „assistere ved at forbinde patienten til *passende* sociale netværk” eller „sikre sig at patienten har en *passende* bolig” s. , kursivering ja og som problematiseres i mere moderate analyser Bech Jørgensen : , Adolph mfl. , bliver muliggjort af det forhold mellem ‘ejer’ og ‘objekt’, som ‘ringe sygdomsindsigt’ er med til at konstruere.

Centraliseringsstrategi kan også genkendes i den eksklusivitet OP skal opnå som konteksten for hverdagsliv. Det distriktspsykiatriske design af privilegerede kontekster for deltagelse, skal helst yde alle tilbud indenfor teamet selv, men ellers „lokalisere og monitorere alle medicinske, sociale og psykiatriske tilbud, der ikke kan tilbydes af teamet.” s. . Dermed har strategien konsekvenser for OP netværkets relationer til andre netværk. Re kontekstualiseringen af patientens hverdagsliv er nemlig også en re organisering af de hjælpe og støtteforanstaltninger, der iværksættes.

Med disse opgaver som eksempel at etablere de sociale netværk i forlængelse af OP netværket og monitorere andre institutioners tilbud glider strategien over i en anden strategi. Hvis centralisering er den første, er den anden strategi ‘oversættelse’, et begreb som Nikolas Rose : bruger til at beskrive, hvorledes lokalfællesskaber bliver ‘governed’ s. . Den proces, han hermed beskriver, kan få den måde OP indflettes i hverdagslivet til at stå frem se også La tour . Denne strategi findes i det opsøgende element såvel som i målet om fastholdelse i lokalmiljøet. Når den diskursive ordning af subjektivitet, som findes i OP og som et langt stykke hen ad vejen er skåret over samme læst som hospitalspraksis udstrækkes til patientens andre relationer bliver disse relationssfærer ideelt set en del af OP aktantnetværket. Selvom det ikke i MTV rapporten specificeres nærmere, præcis hvordan det skal foregå „at engagere og arbejde aktivt med patientens netværk i bred forstand familie, naboer, arbejds og fritidskontakter ” og „at fastholde patienten i lokalmiljøet...” s. er den strategi, der installeres ensbetydende med en grad af *indlejring* af andre interaktionssfærer i OP netværket. Stadig flere dele af hverdagslivets kontekster skal altså blive en del af den kontekst, OP kan bevæge sig indenfor. OP netværket *modes of ordering* Law & Moser skal distribueres.

Herved defineres de subjektiveringsstrategier, der gælder i OP aktantnetværket som tilstedeværende i de andre, potentielt ikke privilegerede kontekster, som personen måtte indgå i. At interpellere disse andre kontekster med OP subjektiveringsstrategierne udstrækker altså en privilegeringspraksis til også at gælde her; en kolonisering, kunne man mere tendentiøst kalde det, som følger af den standardisering, oversættelse medfører Michael .

Som den tredje strategi kan vi betragte, hvordan registreringen af patienten sker vha. psykologisk vidensmagt jfr. Foucault / . Den psykologiske diskurs' referencer til 'virkeligheden' hvordan hverdagslivet 'reelt' re/producere konstruerer en sandhed i OP's tjeneste. Som i eksemplet her:

Baggrunden for udviklingen af metoden, var netop erkendelsen af, at den svært psykisk syge ikke blot har brug for et katalog over muligheder, men også for en opsøgende behandling, støtte og ledsagelse for at kunne udnytte og etablere de muligheder, lokalsamfundet indeholder. Vendsborg mfl.:

Det er, som ovenfor noteret, især dette forhold, der legitimerer re centraliseringen af den psykiatriske institution. Det er teamets opgave at vurdere 'færdigheder' og 'ressourcer' for at opnå 'stabilitet' og 'livskvalitet'. Disse psykologiske *inscription devices* producerer 'behov', som er netop den anatomi, der kan bygges „en omfattende behandlingsplan” op omkring Vendsborg mfl.: . Ligeledes i citatet ovenfor. Her performs patienterne som subjekter ved at referere til tilstanden 'svært psykisk syg' og ved at registrere, hvad disse syge har 'brug for'. Den individualiserende psykologiske diskurs er altså een af de subjektiveringsstrategier, som performance af patient subjektivitet skal forholde sig til og en måde at gøre personer håndterbare i OP praksis.

De tre aspekter ved den måde hverdagslivet bliver inddraget i OP praksis: Centraliseringen, distribution og psykologiseringen, kan i sin yderste konsekvens betragtes som en total institutionalisering. Muligheden for at blive borger og her vil det sige at få sine sociale rettigheder opfyldt kan for de berørte subjekter kun realiseres ved at lade sig indskrive og forblive fastholdt i OP praksis. Den bredere etiske diskussion, som bla. findes i Rose : f, mangler i Vendsborg mfl.

Men problematikken rækker ud over OP rapporten. Selvom den er trukket skarpt op i den måde OP skal indflettes i hverdagslivet og i velfærdsstatens andre institutioner, genfinder man den i Erik Adolph mfl.'s *Kvalitet i socialpsykiatrien* . Her spiller kvalificeringen til borger en dog en større rolle.

Kvalitet i socialpsykiatrien

Bogen kan læses som et forsøg på at redegøre for en professionalisme ved hjælp af en socialpsykiatrisk *faglighed* og dermed på at etablere socialpsykiatrien som et *fagfelt*. Denne faglighed skal „sikre at de sindslidende bliver i stand til at bruge disse sociale rettigheder” s. . Overensstemmelsen med OP programmet er altså, at fagligheden skal mediere velfærdsstatens integration af sine borgere. Antager man imidlertid det standpunkt, at mediering aldrig er transparent, er det muligt at problematisere den rolle fagligheden får tildelt. Her har jeg taget udgangspunkt i Caltons begreber:

Når fagligheden etableres som et *obligatorisk passagepunkt* for forholdet mellem velfærdsstaten og dens subjekter borgere , er det ved at konstruere sig selv som en der forvandler *brugere* til *borgere*. For at blive borger når man performer marginaliserede subjektiviteter, må man lade sig registrere som *bruger* i socialpsykiatrien, ligesom velfærdsstaten må se sin interesse i *borgere* oversat til en interesse i *brugere*. Socialpsykiatrien skal altså sættes til at forvalte integrationsbestræbelserne.

Fagligheden holdes desuden på plads som obligatorisk passagepunkt af teknologi, der kortlægger og dissekerer det område, der skal interveneres i, og derved skaber viden. Faglighed er *vidensmagt*, der disciplinerer ved at skabe velfærdsstatens politiske selvforståelse og handlinger såvel som personers selvforståelse og handlinger.

Disse samfundsvidenskabelige betragtninger bliver interessante for en psykologisk videnskab, når vi kan betragte processer af semiotiske relationer som subjektiveringsstrategier, der muliggør, at der i praksis kan performes subjektivitet. Det betyder, at de diskursive ordningsprocesser må betragtes som installationen af styringsrationalitet i og med performance af subjektivitet.

Men lad mig holde fast i diskussionen af faglighed som magtinstallation ved at betragte to bevægelser i den måde den defineres, hvis indbyrdes forhold belyser de transformationer, der foretages for at holde socialpsykiatrien som aktantnetværk på plads.

For socialpsykiatrien er det ikke sindslidelsen, men de sindslidendes hverdagsliv og manglen på opfyldelsen af rettigheder der er genstandsområdet.” s.

For en umiddelbar betragtning er der i citatet her tale om en ny måde at forholde sig interverende overfor samfundets marginaliserede, en ny måde, der forholder sig diskontinuerligt til OP's psykiatrisk diagnostiske praksis. Der foretages et fokusskift, meget lig det WHO foretager i det indledende citat, frabetragtninger over sygdom til et hverdagslivsperspektiv i demokratiets og

dets varetagelse af sine borgeres navn. Men jeg vil hævde, at der i afgørende diskursive formationer etableres en kontinuitet fra psykiatri til socialpsykiatri. Bla. i betragtningerne over fænomenet 'målgruppe':

Når målgruppen ikke magter at opsøge de eksisterende tilbud, skyldes det *brugerens forringede evne* til at tage initiativ og nedsat evne til kontakt med andre mennesker. s. , kursivering jac

For nærværende argumentations skyld skal vi begrænse os til at få øje på hvordan der i citatet bliver introduceret en individualiserende diskurs, som vi også finder hos Vendsborg mfl. sml. citat denne s. . Når alt kommer til alt er hverdagslivet noget hver enkelt bruger ejer, og den professionelle indsats skal oversætte hverdagslivet til en dybereliggende, inderliggjort essens en 'forringet evne'. En psykologi og pædagogik spændes for reintroduktionen af individer fremfor hverdagshandlinger samt omkring patologi som årsag til manglende opfyldelse af sociale rettigheder. Dette spænd giver nemlig en hvis fremdrift, når interventionen skal specificeres. Med en dobbelt bevægelse mod dekontekstualisering af subjektivitet og mod privatisering af årsagerne til marginalisering, redegøres socialpsykiatrisk intervention for som en praksis rettet mod individer med privat betingede problemer. Det er i en interventionistisk rationalitet, at hverdagslivet håndteres som noget individer *har*, fremfor f.eks. som noget et praksisfælleskab konstituerer.

Det kan belyses ved at se på een af hjørnestenene for socialpsykiatrien: det 'disability' definerede handicapbegreb fra det nye ICIDH klassifikationssystem sml. også Forchhammer . Handicap bestemmes som en „relation mellem et menneske med funktionsnedsættelser og dets omgivelser” s. . Lige nedenunder i teksten optræder imidlertid handicap som et personligt attribut: „Når mennesker med handicap opnår lige rettigheder, bør de også have samme forpligtelser som andre.” ibid . Denne meget beskedne sproglige glidning er eksemplarisk for disse modsigelser.

Det er som om disse to forskellige bevægelser den sociale rettighedstænkning og den psykologisk / pædagogiske individualisering bliver spændt for Adolph mfl.'s socialpsykiatri og bedt om at løbe samme retning. At teksten snarere fremviser en række skift i de to styringsrationaliteter som om de ikke helt kan blandes sammen til een bolledej gør at der er en række modsigelser i teksten.

Med udgangspunkt i den psykologiske individualiseringsstrategi bliver den socialpsykiatriske interventionen til som et forsøg på kvalificering af individet ift. vedkommendes hverdagsliv. Den består i at strukturere en særlig praksis, der virker udviklende, helende eller skånsomt accepterende. I de særlige praksisser støtte kontaktpersonrelationerne, dagcentrene, de beskyttede værksteder kan „den enkelte bruger selv udvikle evnen til at skabe struktur og problemløsning

ing, for der igennem at få et mere tilfredsstillende hverdagsliv.” s. . I denne ide om intervention ligger en strategi om instrumentalisering af praksis; at praksis er det middel, der kan anvendes for at integrere subjekter personligheds-mæssigt og samfundsmæssigt.

Den citerede, korte passus spiller også på det gennemgående tema hos Adolph mfl., at når de socialpsykiatriske institutioner instrumentaliseres, forsvinder de samtidig fra at være en del af brugernes hverdagsliv. Socialpsykiatrisk intervention bliver en pseudo virkelighed med eksplicite referencer til et residualt hverdagsliv, når „aktiviteter er tilrettelagt på en sådan måde, så brugeren kan bruge dem til at træne funktioner der er væsentlige for den enkelte i forhold til hverdagslivet.” s. . De bliver netop de ‘privilegerede ikke kontekster’, som Lave, Smith & Butler , henvisning uden kildeangivelse i Holzkamp : og i Nissen in press , beskriver, og det ‘virkelige’ hverdagsliv residualiseres. Denne privilegerede praksis bliver det middel hvormed en forbindelse mellem den faglige aktør og faglighedens genstand kan etableres. Og det performer bruger subjekter som havende problemer, der dels er deres egne og dels i interventionsøjemed kan betragtes løsrevet fra deres kontekst.

Introduktionen af disse reifikationer / teknologier som medie for forholdet mellem bruger og medarbejder medfører imidlertid også, at socialpsykiatrien bliver en række virtuelle, pseudo virkelige rum, dvs. rum, der refererer til, men selv kun indgår i parentes i en samfundsmæssig virkelighed. Instrumentaliseringen af samtaler, hverdagslige gøremål, kontakter til ikke professionelle eller andre brugere, re/produktion af samfundet i form af beskyttet arbejde, indflydelse gennem demokratiske processer, alle disse virtualiserede relationer og interaktioner gør det muligt at gøre bruger subjekter og deres hverdagsliv til en institutionel problematisering en inter-venérbar genstand. Den samfunds og personligheds-mæssige integration, der er målet etableres gennem konstruktionen af et virtuelt hverdagsliv.

Konklusion

En foreløbig udmunding på analysen kan være at pege etisk problematiserende på den måde socialpsykiatrien lader brugeres dagligdag udspille sig som øvelser fremfor som udvikling af kompetence i de sammenhænge, der i forvejen udgør brugerens liv. Og videre: Når socialpsykiatriens subjektiveringsstrategier kun lader sig performe i privilegerede og virtuelle rum, bliver nye sociale marginaliseringsprocesser sat på skinner i en institutionel sammenhæng, der var tænkt til at modvirke den. Marginaliseringen sker nu ikke så meget som udstødelse af deltagere fra praksisfællesskaber som Wenger beskriver, men som integration af bestemte subjektiviteter i marginaliserede / isolerede praksisfællesskaber. På samme måde som Bauman analyserer globaliseringstendensens effekter for moderne samfund, kan den privilegering, dekontekstualisering, privatisering, virtualisering, som de nye tiltag til socialpsykiatri funderes på, reflekteres på baggrund af risikoen for at institutionalisere nye sociale stratificeringer.

Referencer

- Adolph, E., H. Eriksen, P. Jensen, A. Hagel, S. Klint, K. Krause Jensen *Kvalitet i socialpsykiatrien*, Videnscenter for socialpsykiatri, København.
- Bauman, Z. *Globalisering. De menneskelige konsekvenser*. Hans Reitzels forlag, København
- Bech Jørgensen *Normalitetsbilleder*, Alfuff, Aalborg
- Bech Jørgensen a 'Udviklingsprojekter og lokalt hverdagsliv', Forskningsgruppen Arbeids og Levemiljøer: Årg. , nr. , Alfuff, Aalborg
- Bech Jørgensen b 'Usædvanlige fællesskaber', Forskningsgruppen Arbeids og Levemiljøer: Årg. , nr. , Alfuff, Aalborg
- Bech Nielsen C. 'Et alternativ til psykiatri Netværkstedet Thorvaldsen', *Amalie Gale bevægelsens blad* årg. : , s. VEDLAGT SOM BILAG
- Blachman, L.M. 'The Voice hearing Experience'. *Nordiske Udkast* årg : , s.
- Callon, M. 'Some Elements of a Sociology of Translation: Domestication of the Scallops and the Fishermen of St Brieuc Bay'. I Callon, Law & Rip red *Mapping the Dynamics of Science and Technology: Sociology of Science in the Real World*, Macmillan, u.s.
- Dreier, O 'Personal Trajectories of Participation Across Contexts of Social Practice', *Outlines* vol. , s. , København
- Elgaard Jensen, T. in prep 'Performance, Entanglements, and Ontologies'
- Forchhammer, H. 'The emergence and Role of Client Perspective in and on Cancer Treatment', *Outlines* vol. , s. , København
- Forchhammer, H. 'Understanding Everyday Life with a Stroke'. I Gannik & Launsøe red *Disease, Knowledge, Society*, Samfundslitteratur, København
- Forchhammer H. & M. Nissen 'Psykologiske sundhedsbegreber i et subjektvidenskabeligt perspektiv'. I Juul Jensen & Fuur Andersen red *Sundhedsbegreber*, Philosophia, Århus
- Foucault, M. / 'Two Lectures' I *Power/Knowledge. Selected Interviews & Other Writings*. , Pantheon Books, New York
- Foucault, M. / 'Sex and Power' I *Politics, Philosophy, Culture. Interviews and Other Writings*

- , Routledge, London
- Foucault, M. *The History of Sexuality*, Penguin Books, London
- Goffman, E. 'Det lægelige servicemønster og anbringelse på statshospital' I *Anstalt og menneske*, Paludan, København
- Holzcamp, K. 'Mennesket som subjekt for videnskabelig metodik'. Stencil. Oversat fra: Braun mfl.: *Karl Marx und die Wissenschaft von Individuum*. Marbourg
- Holzcamp, K. 'Daglig livsførelse som subjektvidenskabeligt grundkoncept', *Nordiske Udkast* vol. , siderne
- Latour *Science in Action*, Harvard, London
- Latour 'Drawing Things Together', I Lynch & Woolgar red *Representation in Scientific Practice*, MIT press, Cambridge og London
- Law, J. & Moser 'Managing Subjectivities and Desires' draft . Department of Sociology and the Centre for Social Studies, Lancaster University at: www.comp.lancs.ac.uk/sociology/soc_jl.html
- Michael, M. *Constructing identities*. Sage, London
- Middleton 'Talking Work: Argument, Common Knowledge, and Improvisation in Team work' I: Engeström & Middleton red : *Cognition and Communication at Work*, Cambridge University Press, Cambridge
- Nissen, M. in press 'Mobilizing Street Kids: The Action Contexts of Independence', u.f, u.s.
- Nissen, M. 'Den sociale konstruktion af stofmisbrug', *Social Kritik*, vol , s.
- Nygren, P. 'Psykosocialt arbejde som kvalificering av subjekter', *Nordiske Udkast* årg. : , s.
- Orford, J. *Community Psychology. Theory and Practice*, Wiley, Chichester
- Otto 'Et robust helbred eller et lykkeligt liv' I Juul Jensen & Fuur Andersen red *Sundhedsbegreber*, Philosophia, Århus
- Potter, J. & M. Wetherell *Discourse and Social Psychology*, Sage, London
- Rose, N. *Powers of Freedom. Reframing Political Thought*, Cambridge University Press

Vendsborg, P., M. Nordentoft, A. Hvenegaard, J. Søgaard *Opsøgende psykoseteam. Assertive
Community Treatment. En medicinsk teknologivurdering*, DSI, København

Wenger, E. *Communities of Practice. Learning, Meaning and Identity*. Cambridge

Selvvalgt litteratur

Adolph mfl. • sider

Bech Jørgensen • sider

Bech Jørgensen a • sider

Bech Jørgensen b • sider

Dreier • sider

Forchhammer & Nissen • sider

Foucault / • sider

Foucault / • sider

Holtzkamp • sider

Law & Moser • sider

Nygren • sider

Orford • sider

Rose ch. • sider

Vendsborg mfl. • sider

Selvvalgt pensum ialt: sider